Centrum Groninger Taal & Cultuur

ERFGOEDPARTNERS

Erfgoednieuws 08|2022

2 | Een puzzel aan de A
5 | Vergeten Groninger Orgels
8 | 80 jaar Jan Siebo Uffen
11 | Achter de koezen
14 | Tentoonstellingen en activiteiten

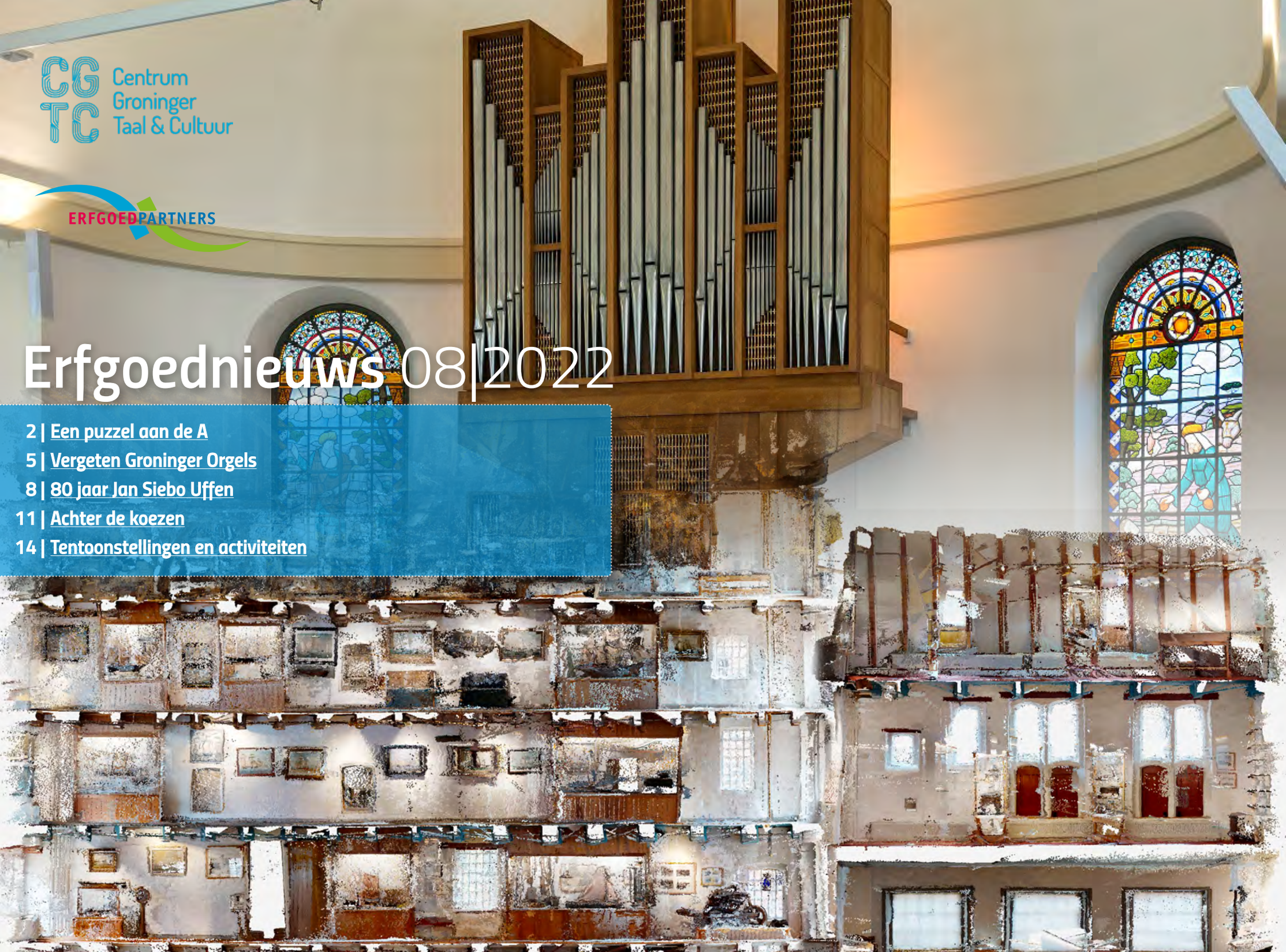

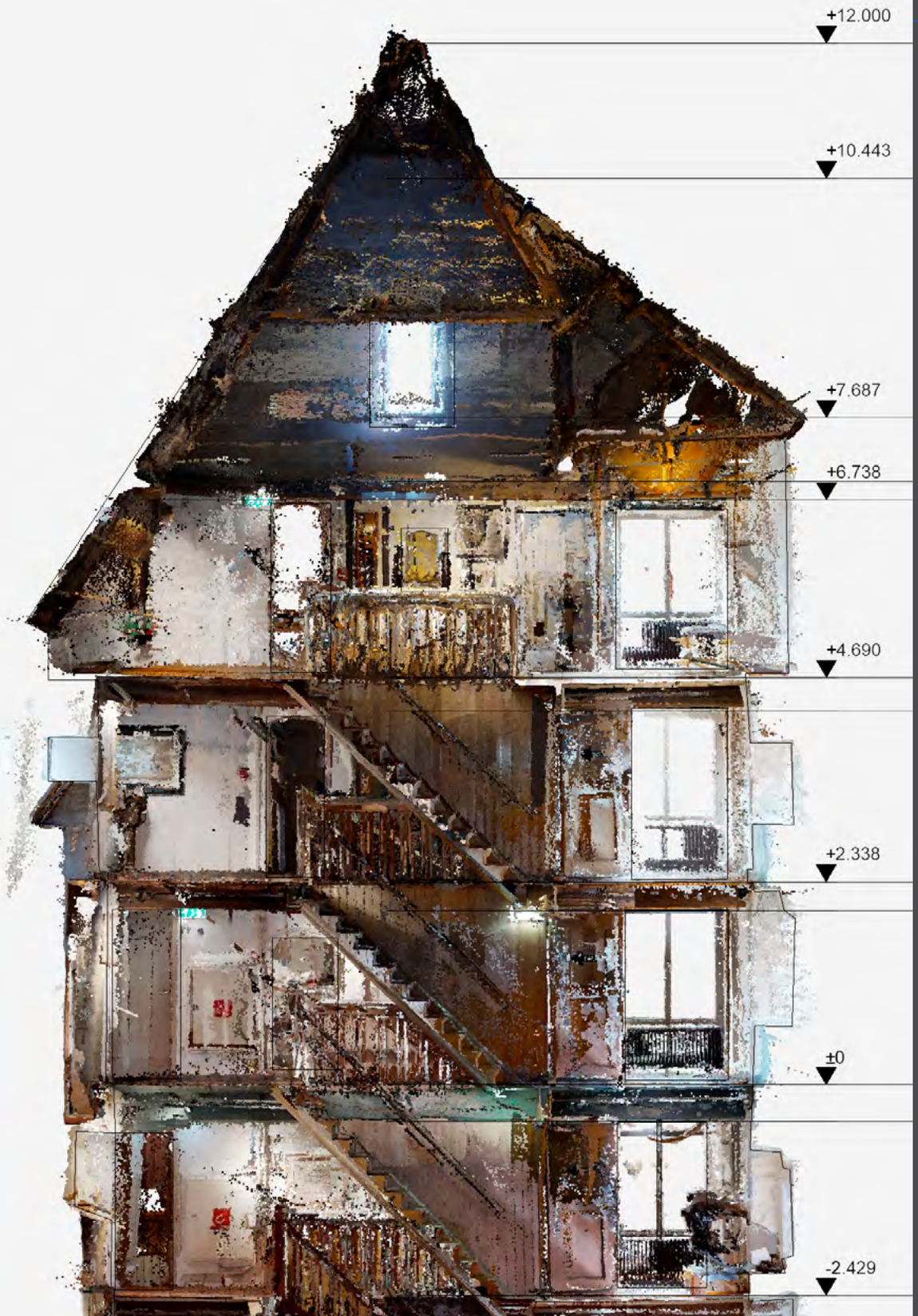

Een puzzel aan de A
De toegankelijkheid van het Museum aan de A

Door: Albert Buursma / Beeld: Jelte Oosterhuis en Museum aan de A

Voor wie het nog niet weet: er komt een nieuw museum aan de A in de stad Groningen, het Museum aan de A (MadA). Het gebouwencomplex heeft als Noordelijk Scheepvaartmuseum vorm gekregen in de jaren 1977-1978, nu bijna een halve eeuw geleden. Sindsdien zijn de eisen en wensen voor musea sterk veranderd, bijvoorbeeld wat de toegankelijkheid betreft.

Dit interview, over het onderwerp 'toegankelijkheid ', is met Nicolette Bartelink, sinds 1 januari van dit jaar directeur-bestuurder van het MadA, en Max Tala Nossin van het architectenteam vector-i, Architecten, gevestigd boven Huis de Beurs, op een steenworp afstand van het MadA. Het kantoor van de architecten is gevestigd in het etablissement, boven de roemruchte zaal, waar ooit de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP), de voorloper van de PvdA, werd opgericht. Het gesprek vindt plaats in een ruimte naast de 'kantoorzaal' van het architecten-bureau, waar langs de wanden allerhande maquettes met ontwerpen van bouwprojecten op tafels staan.

'Doolhof'

Het toekomstige MadA krijgt een plaats in een gebouwencomplex, gelegen binnen het A-Kwartier aan de Brugstraat, de Schuite-makersstraat en het Kleine der A. Beeldbepalende panden aan de Brugstraat zijn – richting A-brug, of voor wie in de Brugstraat tegenover beide panden staat: links en rechts – respectievelijk het Gotisch Huis en het Canterhuis, beide met aanbouw aan de achterzijde, die tezamen het leeuwendeel van het museum herbergen. Aan de A, de Kleine der A tegenover de Pottebakkers-rijge, ligt het Jhr. Rhijnvis Feithhuis, met daarin de bibliotheek en kantoren van het museum.

BEELD: DWARSDOORSNEDE GOTISCH HUIS

BEELD: HET IS NIET GEMAKKLIJK OM AANPASSINGEN IN 14E EEUWSE PANDEN TE REALISEREN.

Op de vraag hoe Nicolette het gebouwencomplex in eerste instantie ervoer, zegt ze: 'Ik vond de binnenplaats qua toegankelijkheid al moeilijk met de niveauverschillen in bestrating, waardoor je zomaar kon struikelen. We hebben het terrein inmiddels deels opnieuw laten bestraten. Als kwartiermaker was ik er al eerder binnen geweest en dacht toen: "Jee, wat een doolhof"'. De beide panden aan de Brugstraat, verbonden door een poortgebouw op één hoog, zijn eeuwenoud (14e-eeuws) en door vele niveauverschillen tussen de bouwlagen moeilijk of deels niet toegankelijk voor mensen die moeilijk ter been zijn, laat staan voor degenen die niet kunnen lopen. Het is – zij die het kennen zullen dat vast beamen – inderdaad een soort van doolhof met veel verschillende trappen, op- en afstapjes. Voor het nieuwe Museum aan de A voldoet de huidige indeling qua toegankelijkheid niet meer. Aan de nieuwe organisatie de opdracht om er een voor een ieder toegankelijk pand van te maken.

Inrichtingsplan

Zoals gezegd zijn de beide panden van het MadA, het Gotisch Huis en Canterhuis, historische panden met elk een eigen bouw- en verbouwgeschiedenis, met vele bouwlagen op veel van elkaar verschillende niveaus. Beide zijn het Rijksmonumenten. Om daarin voor een ieder goed toegankelijke ruimten te maken, terwijl er praktisch bijna geen ingrepen mogen worden gepleegd, lijkt voor de leek een bijna onmogelijke opgave. Er moeten daartoe allerlei voorzieningen komen zoals liften, een plateaulift, een 'trapplateaulift' (treden die kunnen veranderen in een verticaal beweegbaar plateau) en hellingbanen. Zonder breekwerk is dat feitelijk onmogelijk. MadA en Architectenbureau vector-i zijn aan het begin van dit jaar gezamenlijk begonnen met het ontwikkelen van een plan voor de inrichting en in het bijzonder de toegankelijkheid van het museum. Dat gebeurt in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), die verantwoordelijk is voor de Rijksmonumenten, en de Afdeling Erfgoed van de gemeente Groningen voor toezicht en advies.

Bouwhistorisch onderzoek

In een historisch pand kun je niet zomaar gaan breken en verbouwen. Nicolette en Max leggen uit: 'Alles is onderworpen aan toezicht op en goedkeuring van plannen door RCE en gemeente. Daarom startte architectenbureau vector-i aan het begin van dit jaar samen met het MadA een uitvoerig onderzoek naar de bouwgeschiedenis. Dat gebeurde op basis van de bouwdossiers (vanaf 1911 aanwezig bij de Groninger Archieven) en het dossier van een uitgebreid bouwhistorisch onderzoek ten behoeve van de opzet en inrichting van het Noordelijk Scheepvaartmuseum in 1977.
Het doel was om te kijken waar al deze voorzieningen zoals liften, hellingen en doorgangen het beste konden worden aangebracht . Maar dat was niet alles, want er zijn meer vereisten. Zo moet een doorgang, wil die als officiële vluchtweg en als doorgang voor een scootmobiel of een rolstoel fungeren, een breedte van 850 millimeter hebben.'

Ingewikkelde puzzel

Misschien raadt u het al: dat te kunnen realiseren is een ingewikkelde puzzel, temeer omdat historische onderdelen van panden, zoals eeuwenoude muren, vloer- of dakconstructies liefst helemaal, maar anders zoveel mogelijk moeten worden ontzien. Max laat aan de hand van vele –

BEELD: NICOLETTE BARTELINK EN MAX TALA NOSSIN

vaak ook oude – bouwtekeningen, dwarsdoorsneden en andere overzichten zien hoe keuzes zijn gemaakt.
Daarbij zijn prachtige opnamen gebruikt die enkele jaren geleden zijn gemaakt met een zogenaamde 'Point Cloud-Inpassing'. Dat zijn met lasertechniek digitaal in 3D opgenomen beelden tijdens een wandeling door het inwendige van het Noordelijk Scheepvaartmuseum. Die opnamen zijn zo precies dat aan de hand daarvan afstanden in de ruimte tot op de millimeter kunnen worden gemeten. Overigens zijn deze prachtige beelden voor een ieder toegankelijk via deze link.
Nicolette merkt op dat deze opnamen tot in lengte van tijden een beeld geven hoe het Noordelijk Scheepvaartmuseum er voorheen uit heeft gezien. Ook dat is een vorm van toegankelijkheid. 'Op basis van onderzoek konden we gebruik maken van een vroegere doorgang die dichtgemaakt is en die een beetje verbreden. Het poortgebouw gaat fungeren als verbinding tussen de panden, die – naast trappen – beide een lift krijgen. Verder wordt de wenteltrap in het Gotisch Huis vergroot. Ook voor de liften is gekeken naar locaties waar oorspronkelijk een goederenlift was, of waar met de minste ingrepen een lift kan worden geplaatst.'

Nauwe samenwerking

Bij het maken van plannen voor doorgangen in musea is nauw samengewerkt met de RCE en de afdeling Erfgoed van de gemeente Groningen. Max: 'Het was een *teameffort* om tot iets compacts te komen. Zo kom je tot een goed afgewogen plan.' Nicolette raadt het anderen aan om dat ook te doen: 'Als je plannen hebt die vastlopen, is het goed om alle opties tegen het licht te houden. Door de diversiteit van achtergronden van deelnemers kun je tot oplossingen komen. Dit was een leuke puzzel en we zijn er naar mijn gevoel goed uit gekomen.' In principe zijn met het huidige plan alle openbare ruimtes toegankelijk voor publiek, ook wanneer er gebruik gemaakt wordt van een scootmobiel of rolstoel.

'Mentaal welkom'

Nicolette: 'Het nieuwe museum moet niet alleen fysiek goed toegankelijk zijn voor bezoekers, het moet mensen ook "mentaal" welkom heten, uitnodigen om het te bezoeken. Daarom wordt de ingang van de nogal verborgen toegang via het poortje in de Brugstraat verplaatst naar de zijde van het Kleine der A. Daar komt een grote entreehal die voor iedereen gratis toegankelijk is. Het is de bedoeling om daarin een 17de-eeuws plafond aan te brengen dat enkele jaren geleden is aangetroffen in de Herestraat en dat nog moet worden gerestaureerd. Daar zijn we nu geld voor aan het werven. In die entreehal kunnen bezoekers kennis maken met de geschiedenis van de stad en de provincie. Er wordt verwezen naar instellingen in Stad en Lande. Dat gebeurt in nauwe samenwerking met de Groninger Archieven, het Groninger Museum, Noorderpoort en de instellingen in de provincie zelf.

Hoe verder?

Max: 'De opdracht was en is om een plan voor het hele gebouwen-complex te maken. De toegankelijkheid van Canterhuis en Gotisch Huis is essentieel omdat we daar publieksruimtes voor onder andere de nieuwe vaste presentatie willen realiseren. Zou die toegankelijkheid daar niet lukken dan moesten we die functionaliteiten in het andere deel van het complex onderbrengen, in het Pakhuis aan de Schuitemakersstraat. Je weet op basis van dit plan nu wat je met de andere gebouwen kan gaan doen.'
Nicolette merkt wel op dat het nog niet honderd procent zeker is dat deze plannen door gaan, want ze moeten nog goedgekeurd worden door de Monumentencommissie. Aan de duidelijke, goed verantwoorde presentatie die ze bij dit interview gaven, zal het niet liggen.

Museum aan de A
Brugstraat 24
9711 HZ Groningen
050 312 22 02
www.museumaandea.nl

Vergeten Groninger Orgels: een serie muzikale lezingen

Door: Beno Hofman

De redactie vroeg historicus Beno Hofman een bijdrage voor Erfgoednieuws te schrijven over het programma 'Vergeten Groninger Orgels', dat hij momenteel samen met de organist Eeuwe Zijlstra uitvoert. Hieronder leest u zijn persoonlijk verhaal.

'Samen met organist Eeuwe Zijlstra bedacht ik een programma onder de titel 'Vergeten Groninger Orgels'. Inmiddels hebben we twee van de vijf uitvoeringen achter de rug. Je zou kunnen spreken van 'muzikale lezingen', aangezien mijn verhaal wordt geïllustreerd door orgelspel van Eeuwe.

Marcussenorgel

Ik heb Eeuwe pas goed leren kennen in 2008, toen ik hem vroeg of hij organist wilde worden in de Doopsgezinde kerk aan de Oude Boteringestraat in Groningen, waar ik op dat moment voorzitter was. Hij was direct enthousiast vanwege het bijzondere Marcussenorgel waarmee hij de opvolger werd van de bekende Cor Edskes. Ik vind Eeuwe een fantastische organist. Hij weet bijvoorbeeld uit het Marcussenorgel klanken te krijgen waarvan wij in al die jaren met zijn voorganger niet wisten dat het orgel dat in zich had. Dit voorjaar stelde Eeuwe mij voor om samen een project te doen en aangezien ik de laatste jaren wel vaker als 'verteller' heb opgetreden bij concerten zag ik wel mogelijkheden.

Doopsgezinde familie

Zeer geïnteresseerd in de geschiedenis van de doopsgezinden, waartoe mijn familie van vaderszijde al eeuwen behoort, zocht ik het programma in die richting. Op diverse plekken in de provincie Groningen bevinden zich Doopsgezinde kerken en kerkjes met orgels, die vaak al een veel langere geschiedenis hebben dan het gebouw en van relatief onbekendere orgelbouwers zijn. Het leek mij interessant over de geschiedenis van die orgels te vertellen, maar ook over het

KABINETORGEL MENKEMABORG; FOTO: OTTO KALKHOVEN

muziekgebruik bij de doopsgezinden en over die veelal kleine gemeenten en hun kerkgebouwen.

Oude orgels

In katholieke kerken werden voor de Reformatie al orgels gebruikt, maar de calvinisten wilden er eerst geen gebruik van maken. Het duurde tot in de achttiende eeuw voor orgelgebruik in hun kerken redelijk algemeen werd. Bij de doopsgezinden duurde dat nog wat langer. De Doopsgezinde kerk aan de Oude Boteringestraat was in 1785 de eerste buiten Holland en Utrecht die een orgel kreeg. Veel doopsgezinde gemeenten kozen, wellicht uit de van hen bekende zuinigheid, voor aanschaf van oude orgels. Zo hebben meerdere 'doopsgezinde orgels' een achttiende-eeuwse kern, afkomstig van een kabinetorgel dat oorspronkelijk bij rijke particulieren thuis stond. Die achttiende-eeuwse oorsprong geldt zowel voor het orgel in de Doopsgezinde kerk van Middelstum als in die van Noordhorn, waar wij onze eerste twee 'muzikale lezingen' hielden.

Kabinetorgel Menkemaborg

In Zijldijk werd in 1915 een uit 1777 daterend kabinetorgel aangeschaft. Het was het tweede instrument in die doopsgezinde gemeente, waar eerst 19 jaar gebruik was gemaakt van een harmonium. Het orgel stond op een galerij boven de ingang en had daardoor nogal last van 'verkoudheid'. Daarom werd het in 1935 alweer afgedankt en geschonken aan het Groninger Museum met bestemming Menkemaborg in Uithuizen. Tot in de jaren zestig werd het kabinetorgel nog regelmatig bespeeld, maar dat werd steeds minder en daarmee de conditie ook. Dankzij restauratie van eerst de kast in 1983 en in 2011 ook het orgel zelf is het nu weer fraai van uiterlijk en van klank. Op vrijdagavond 18 november om 20:00 uur kunt u daar zelf getuige van zijn. Reserveren wordt in verband met de beperkte ruimte wel aangeraden.

Orgel Doopsgezinde kerk Sappemeer

Relatief grotere en daarmee ook rijkere doopsgezinde gemeenten als Sappemeer lieten orgels bouwen. Op vrijdagavond 4 november geven Eeuwe en ik om 20:00 uur een muzikale lezing in de kerk aan de Noorderstraat in Sappemeer. Ik zal daar, net als bij de andere lezingen, onder andere vertellen over de geschiedenis van de betreffende doopsgezinde gemeente. Daarbij komt de vraag aan de orde waarom de betreffende kerk 'pas' in 1846-'47 werd gebouwd, terwijl er al vanaf het begin van de veenontginningen doopsgezinden woonden. In 1854-'55 bouwde de Groninger Gerhard Willem Lohman voor de kerk een tweeklaviersorgel. Het werd nadien meerdere keren gewijzigd en uitgebreid, onder andere in 1866 door de firma Van Oeckelen. Mense Ruiter restaureerde het orgel in de jaren 1988-'90 onder advies van Jan Jongepier, waarbij zoveel mogelijk de situatie van 1866 werd hersteld, en in 1993 werd het orgel als rijksmonument aangewezen.

Orgel Oude Boteringestraat

De vijfde en laatste 'muzikale lezing' vindt op zondagmiddag 15 januari plaats in Eeuwes en mijn thuisbasis, de Doopsgezinde kerk aan de Oude Boteringestraat in de stad. De voorloper van de huidige kerk, op dezelfde plek, kreeg zoals gezegd al in 1785 een orgel. De Groninger orgelbouwers Frans Caspar Schnitger jr. en Heinrich Hermann Freytag leverden het. Bij de kerkbouwplannen van 1813 werd gemeld dat 'het oude orgel naar de verklaring van deskundigen, zooals het is, niet kan worden gebruikt'. In mei van dat jaar werd besloten 'dat er een nieuw orgel in de kerk zal worden geplaatst, dat daarin het oude zal worden verwerkt en dat daarvoor aan den maker, Timpe, zal worden betaald f 3.500.' Er werd nadien meerdere keren aan gesleuteld, maar ondanks dat kon het volgens de in 1944 als organist aangestelde Cor Edskes echt niet meer. Het duurde tot 1959 voor de kogel figuurlijk door de kerk ging en er gekozen werd voor een ingrijpende kerkverbouwing en voor een nieuw orgel uit Denemarken. Op 12 januari 1962 gaf Cor Edskes zijn eerste 'concert' op het nieuwe Marcussenorgel, waar Eeuwe na een recente restauratie ook met zeer veel plezier op speelt en ik er graag naar luister.

Nadere informatie: De toegangsprijs bij elke 'muzikale lezing' bedraagt 10 euro en kan contant aan deur worden betaald.
Een andere mogelijkheid is voorintekening via email: secretaris@cultuurhistorischdocument.nl.
Voor meer informatie zie de website www.cultuurhistorischdocument.nl

Muzikale lezingen met Beno Hofman
De volgende muzikale lezingen staan nog op het programma:

Vrijdag 4 november, 20:00 uur:
Doopsgezinde kerk
Noorderstraat 53 Sappemeer

Vrijdag 18 november, 20:00 uur:
Menkemaborg Uithuizen

Zondag 15 januari, 16:00 uur:
Doopsgezinde kerk
Oude Boteringestraat 33 Groningen

Het lot van een orgel met loden pijpen

Door: Roeli Broekhuis

Betty Knigge is sinds dit jaar directeur van de Martinikerk en daarmee kreeg ze het mooiste orgel van Nederland in de schoot geworpen en een prachtig koororgel. Daar word je natuurlijk heel vrolijk van, maar het is de kunst om dat te blijven als blijkt dat beide orgels groot onderhoud nodig hebben en je op zoek moet naar 300.000 euro subsidie. De kerk had weliswaar geld voor onderhoud aangevraagd bij het Rijk, maar hierbij viel de Martinikerk buiten de boot omdat de regeling zo is opgesteld dat de grote kerken pas geld krijgen als de andere kerken zijn bedeeld. Volgend jaar is er weer een kans, maar ook dan is het niet zeker dat er geld voor de Martini overblijft.

Door het orgel kruipen

De twee orgels hebben dringend groot onderhoud nodig en omdat het om de kroonjuwelen van Groningen gaat, heeft het bestuur het plan opgevat om op een andere manier geld te vinden, bij bijvoorbeeld de gemeente en provincie, overige fondsen en publiek. Op 17 november kan het publiek voor 50 euro een kaartje kopen voor een diner met muziek en een spectaculaire lezing van orgeladviseur Henk de Vries. Hij kruipt, voorzien van camera en microfoon, door het orgel zodat de aanwezigen toelichting met beeld krijgen, vanuit het binnenste van het orgel. De voorstelling is interactief en de aanwezige gasten kunnen vragen stellen.

Orgels zijn topstukken

Betty geeft aan dat ze twee doelen probeert te bereiken: een positief saldo voor de orgelkas maar ook begrip en betrokkenheid van inwoners van Groningen. Veel inwoners weten weinig over de wereldberoemde instrumenten in de kerk en zijn er ook niet mee vertrouwd dat het onderhoud ervan geld kost. Het grote Schnitgerorgel is 50 jaar geleden gerestaureerd en daarom nu weer aan een grote onderhoudsbeurt toe. Het koororgel uit de 18e eeuw bestaat uit loden pijpen en dat is een loden last voor de eigenaar vanwege de looderosie die altijd optreedt. Je kunt er niets tegen doen en het onderhoud drukt zwaar op het huishoudboekje van kerken die een orgel met loden pijpen hebben. Maar wat mensen volgens Betty vooral mee moeten krijgen is dat beide orgels prachtig klinken en de echte topstukken van de collectie Groningen zijn waarop je zowel oude muziek kan spelen, maar die ook ingezet kunnen worden voor moderne popmuziek.

Benefietactie Schnitgerorgel Martinikerk Groningen
'Het mooiste orgel van Nederland staat, zoals wij uiteraard allen weten, in Groningen', zo schreef de Volkskrant op 18 juli 2019. Om haar in al haar majestueuze schoonheid in goede staat te houden, niet alleen qua uiterlijk, maar ook qua klank is het tijd voor groot onderhoud. Dat vraagt om een behoorlijke financiële investering.
Om hieraan bij te dragen organiseert de stichting Martinikerk op 17 november een benefietactie in de Martinikerk. Met uiteraard muziek, een unieke presentatie over de Martinikerk, een hapje & drankje én vanzelfsprekend het Schnitgerorgel.
Datum: 17 november
Tijd: 17:30 uur, entree: €50,-

Evertaskes en smuieghaid: 80 joar Jan Siebo Uffen

Door: Hedwig Sekeres / Beeld: fotoarchief Jan Siebo Uffen

Jan Siebo Uffen, één van Groningens meest productieve schrijvers, heeft in zijn carrière veel betekend voor de Gronings-talige literatuur. Ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag publiceert CGTC zijn 'Vrundenboukje': een boekje met vijftig door hemzelf geselecteerde gedichten die veelal geïllustreerd zijn door zijn vrienden. In de aanloop naar de uitreiking van het eerste exemplaar op het festival GRN (19 november 2022) interviewen we Jan Siebo over zijn werk, zijn liefde voor het Gronings en het 'boukje'.

Een divers oeuvre

Jan Siebo staat erom bekend dat zijn werk zeer divers is: hij schrijft onder andere gedichten, muziekvoorstellingen, liedteksten en hij maakt vertalingen. Wat betreft vertalingen of proza heeft hij een sterke voorkeur voor het sprookjesachtige, zonder daarbij in clichés te vervallen: "t Mág pitteg wezen, en t mót orzinail wezen", aldus Jan Siebo. De tweede vorm waar Jan Siebo gek op is, en waar hij dan ook het meest om bekend staat, is de liedtekst of het gedicht. Deze twee soorten teksten lopen bij hem dan ook vaak door elkaar heen: "k Heb teksten dij begunnen as dichtvörm, mor dat luip terop oet dat ter n refraain bie komt. Dat is stoer ast al veur 'dichtvörm' kozen hest, mor k bin nait benaauwd om veur n opbaauw te kaizen doar n stoapel- of ketteneffekt in zit. De aine keer riemt t, en vin k dat machteg mooi, en n aander keer mag t nait riemen en mout t ritme boudel redden."

Hoewel Jan Siebo ook veel in andere genres en tekstsoorten werkt en toneelstukken, musicals en columns heeft geschreven, staan de verhalen, liederen, gedichten en vertalingen voor hem op één - en beleeft hij daar het meeste plezier aan.

STILL UIT FILMPJE IN HET GRID; ZIE ELDERS IN DIT ARTIKEL

De inspiratie voor zijn schrijven haalt Jan Siebo uit het anekdotische. Juist dat anekdotische vindt hij bij veel schrijvers niet geïnspireerd, omdat het vaak niet scherp genoeg is en neerkomt op "Wat mien klaaindochter nou weer veur loosachtegs zee…" Toch geeft het hem vaak een aanzet voor verhalen, waarbij ideeën die voortkomen uit anekdotes nog een beetje bewerkt moeten worden: "Orzinaliteit is t soamenpakken van dingen dij veur de hand liggen, mor dij zelden of nooit verbonden worden. Kinst twij hail onoorspronkelke dingen hebben, mor … verbin ze en din bist ter wèl."

Toal van vrouger

Wat vaak als eerste opvalt aan Jan Siebo's werk, is zijn gigantische woordenschat. In elke bundel komen wel woorden voor waar de gemiddelde spreker van het Gronings nog nooit van gehoord heeft, maar die Jan Siebo zo paraat heeft. Wie kent bijvoorbeeld de woorden 'evertaske' (hagedis) en 'kweer' (zeer zoet) nog? Die woordenschat heeft hij al van jongs af aan via zijn familie meegekregen: "Mien aine opa, dat was n man dij haile gedichten van Geert Teis oet de kop kon. Aander opa was n grote fantast dij Jonas in de Walvis mìngde mit Pinoccio en dat weer mit Baron von Münchhausen. En as e kans zag, wer t ook nog n ik-verhoal." Maar de echte prikkel om te gaan schrijven in het Gronings ging uit van zijn moeder. Zij moest al jong van school af en had weinig formele opleiding, echter wel de grootste woordenschat van de hele familie. Als jongetje werd hij door haar voorgelezen uit de columns van Simon van Wattum, wat op hem een diepe indruk maakte: "k Docht, as moe dat zo mooi vindt, mout ik dat ook kinnen."

Gronings of Nederlands

Tot zijn zesde sprak Jan Siebo eigenlijk geen Nederlands – thuis werd er immers alleen Gronings gesproken. Toch ging de overgang naar het Nederlands hem vanwege zijn taalgevoel goed af, en schreef hij al snel versjes voor klasgenoten en meesters. Als dertienjarige schreef hij een Nederlandstalig opstel waarin de dialoog juist Groningstalig was. De docent vond het briljant, en dat gaf Jan Siebo het gevoel, "Verduveld, zo kin t ook!" Later begon hij aan de universitaire opleiding tot docent Nederlands, maar ook daar kon hij zijn Groningse taal kwijt bij onder andere hoogleraar Nederlandse Taalkunde Albert Sassen en Hendrik Entjes van het Nedersaksisch Instituut. Hoewel hij het Gronings als net zo'n literaire taal als het Nederlands beschouwt, ziet Jan Siebo toch verschillen tussen beide: "De zintugelke indrukken, doar kinst ales bie vinden in t Grunnegs. t Nederlands is juust opener as t abstracties betreft. Vanzulf red ik mie doaroet: as k t Nederlandse woord toch neudeg heb, 'vergrunneg' ik t in vörm; of ik neem t over." Toch is hij geen purist – met het gebruik van leenwoorden als 'pixel' of 'computer' heeft Jan Siebo geen enkel probleem. Die losse kijk op taal heeft ook gezorgd dat hij in zijn latere loopbaan als docent aan de Pedagogische Academie altijd wel een beetje Gronings in zijn lessen kon verwerken in de vorm van versjes, korte gedichtjes en zelfs bij voorstellingen in de poppenkast. Die luchtigheid en verscheidenheid aan vormen zijn dan ook deel van Jan Siebo's belangrijkste kenmerken: "Speulzeghaid, zowel in toal as in gedrag".

Deurleven in literetuur

In 2012 kreeg Jan Siebo te maken met ernstige gezondheidsklachten. Op de tennisbaan viel hij neer, en moest door tennisvriendin Eef gereanimeerd worden. Twee dagen lang werd hij in coma gehouden en het was de vraag hoeveel schade er in de tien minuten dat zijn hart stilstond, was aangericht. Van de dag zelf heeft hij geen beeld meer, maar hij herinnert zich het moment waarop hij dacht dat hij wakker werd nog goed. Op de muren van zijn kamer in het ziekenhuis zag hij allemaal

regenbogen; en hij beleefde een gevoel van intense rust. Sindsdien is er in hem weinig veranderd, behalve dat Jan Siebo's ochtend-humeur als sneeuw voor de zon verdween: "k Zing as k wakker wor; mor dat binnen nait de beste laidjes. Smartlappen van niks! Rikoa [zijn vrouw] vragt soms of t ook even wat kaalmer kin." Toch hebben zijn hartklachten hem ook aan het denken gezet. In zijn meest recente boek *k Wil t* blikt Jan Siebo bijvoorbeeld terug met vijftig liedteksten. Hij vraagt zich af wat hij in de komende tijd nog graag wil bereiken: "Ze maggen mie vergeten as petrèt, mor k wil deurleven in literetuur."

t Vrundenboukje

Ook in het Vrundenboukje wordt teruggeblikt, deze keer met vijftig gedichten. Jan Siebo benadrukt zelf dat dit niet per se zijn vijftig beste, mooiste of bekendste gedichten zijn, maar de gedichten waar hij de meeste 'oardeghaid' aan heeft gehad. In plaats van een bundel die alleen van hemzelf is, heeft hij er een vrundenboukje van gemaakt, waarbij hij zijn vrienden heeft gevraagd om de gedichten te illustreren. Het *vrundenboukje* is zo een persoonlijk document geworden: "As schriever vroag k mie òf, binnen dit apmoal meester-waarken!? Mor nee, dit binnen de dingen doar k zulf slinger aan heb. t Dut niks as mìnsen t nait nutteg vinden." De inhoud van de bundel past goed bij Jan Siebo's diverse oeuvre. Er zijn cryptische gedichten te vinden zoals *En nou sloapen goan*, dat ook opgenomen wordt in Tsead Bruinja's bloemlezing van poëzie uit het volledige Koninkrijk der Nederlanden. Maar in de bundel vind je ook werken uit zijn studententijd, een spotdicht over lezingen bij 't Nut en een gelegenheidsversje om iemand beterschap mee te wensen.

Nije projekten

Het *vrundenboukje* is vooral een terugblik op eerder werk. Maar Jan Siebo is nog lang niet klaar met schrijven. Ook nu werkt hij nog aan verschillende projecten. Zo is hij bezig met een verjaardags-kalender met vertaalde teksten van Erich Kästners *Dreizehn Monate*, en heeft hij de laatste tijd zijn hart in een ABC-boek gestoken. Het boek bevat voor elke letter van het alfabet een tekst van een regel of zestien over Groningse zaken: 'A is een Aalbegeer, eerst mit ales tevree, B is de Boer bie wat Baisten op stee …' Daarbij wordt niet alleen rekening gehouden met de Nederlandse klanken, maar krijgt ook de Groningse oa-klank een eigen tekst. In één klap leren de lezers zo over de provincie en over de taal. Op Jan Siebo's eigen, 'smuie' manier.

Het eerste exemplaar van het *vrundenboukje* wordt uitgereikt tijdens het festival GRN op 19 november 2022. Het festival vindt plaats in het Kielzog theater in Hoogezand tussen 13:00 en 17:00. Toegang is gratis; actuele informatie over het festival is beschikbaar op www.kielzog.nl

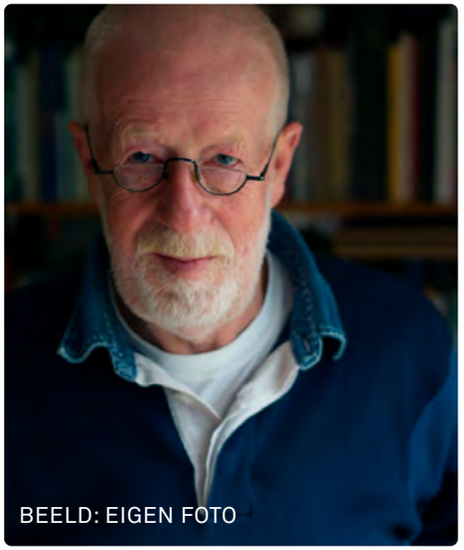

BEELD: EIGEN FOTO

Erfgoedpartners liet in 2015 een filmpje maken: De Chassidische Legenden, de druksels van Hendrik Nicolaas Werkman en de Groningse hertaling van Jan Siebo Uffen. Bij de 'Chassidische Legenden', aan het begin van de 20ste eeuw verzameld door de Joodse godsdienstfilosoof Martin Buber, maakte Hendrik Nicolaas Werkman, onder andere bekend als drukker van het Groningse kunstenaarscollectief 'De Ploeg' een serie druksels. De Groninger dichter Jan Siebo Uffen (1942) hertaalde deze sprookjesachtige vertellingen in het Gronings. Uffen las in het oude pand van het GRID aan de Rabenhauptstraat een aantal van zijn gedichten voor, gezeten voor de pers van Werkman. Jan Siebo Uffen schrijft in het Gronings, met name in de taal van het Oldambt, verhalen, gedichten en liedteksten. Met componiste/pianiste Ellen Dijkhuizen maakte Uffen een bijzondere liederencyclus ter gelegenheid van het Werkmanjaar 2015 onder de titel 'Onder de weg en over de locht'.
Chassidische Legenden - YouTube

Jan Siebo Uffen schreef liedteksten voor onder andere Wia Buze, Törf en Arnold Veeman. Van de laatste twee voorbeelden:
Mien lutje laif,
Recht in joen haart

Achter de koezen: klassieke en moderne recepten uit de provincie Groningen

Door: Niek Berendsen / Beeld: Uitgeverij Profiel

‘Achter de Koezen: klassieke en moderne recepten uit de provincie Groningen’ verschijnt eind november bij Uitgeverij Profiel. Opvallend is dat de schrijver in Taiwan werd geboren maar Groninger werd na zijn adoptie door een Gronings gezin uit Ter Apel. In dit artikel stelt de schrijver zich voor en beschrijft hij zijn motivatie om een boek te schrijven over de Groninger keuken. Dit artikel wordt afgesloten met een kort interview met de uitgever van dit boek.

‘Ik, Niek Berendsen, ben in 1990 geboren in Taiwan en ben geadopteerd door een Gronings gezin uit Ter Apel. Daar ben ik ook opgegroeid en ik heb gestudeerd in de stad Groningen. Al vrij vroeg heb ik een affiniteit ontwikkeld met mijn thuisprovincie, wat op meerdere manieren tot uiting is gekomen. Sinds 2013 ben ik bezig geweest met de Groninger keuken, onder andere met mijn Facebook-pagina over Groninger streekgerechten en -producten genaamd *Cucina Groningana*, wat Italiaans is voor Groninger Keuken. Het idee was namelijk eerst om een pagina over Italiaans voedsel te maken, maar dat is uiteindelijk de keuken van mijn eigen provincie geworden. Wat mij opviel was dat men in Zuid-Europa veel trotser is op de lokale keuken, terwijl we dat in Noord-Europa veel minder zijn en soms niet eens weten dat iets typisch lokaal is. Dit heeft er waarschijnlijk ook mee te maken dat sinds de jaren zeventig de Nederlandse keuken in zekere zin is stil blijven staan en de ontwikkelingen vooral bestonden uit de introductie van buitenlands voedsel. Met dit boek hoop ik de veelzijdigheid van de Groninger keuken te laten zien en ook hoe je

er creatief mee om kunt gaan en van de oude keuken eigentijdse gerechten kunt maken. Ook hoop ik dat ik daarmee anderen inspireer om ook hun creativiteit en binding met de regio en oorspronkelijkheid aan te spreken.

Verhalen en tradities

Hoewel dit een boek is over de Groninger keuken in het algemeen, is het ook een persoonlijk project waar ik een stuk van mezelf in heb gestopt. Zo komen er familieverhalen in voor en is een van de doelen van dit boek het doorgeven van verhalen en tradities zoals ik die van mijn ouders en grootouders heb geleerd. Zij, alsook andere ouderen (waarvan velen inmiddels zijn overleden) zijn een belangrijke inspiratiebron geweest voor dit boek en mijn kennis over de Groninger keuken en oude tradities. In een tijd van sociale spanningen, internationalisering en kunstmatige voedselproductie, is het denk ik belangrijk om weer aan te sluiten bij het gevoel van oorsprong, worteling, authenticiteit en romantiek zoals we vanuit eerdere tijden kunnen leren. Daarom is dit boek niet alleen een verzameling recepten, maar is de achtergrondinformatie even belangrijk.

Harmonie met de natuur

Naast voedsel en geschiedenis zijn ook filosofie en kunst passies van mij. Daarom is dit een fotoboek (de meeste foto's zijn van eigen hand) en beschrijf ik ook een stukje van mijn wereldbeeld, bijvoorbeeld over duurzaamheid en natuur. Over gezondheid is mijn wereldbeeld dat, met de vele tegenstrijdige beweringen, de waarheid waarschijnlijk ergens in het midden ligt. Geniet, maar alles met mate. Ik geloof dat de gezondste levensstijl er een is, die in harmonie is met de natuur en dat traditioneel levende mensen dit ook kunnen. Zo denk ik dat we zo veel mogelijk natuurlijke, onbewerkte producten moeten eten en moeten leven vanuit een zekere gematigdheid. In de natuursituatie is er geen overdaad (en als die er wel is, moeten we die delen met andere mensen en dieren), dus moeten we bewust en zuinig omgaan met ons voedsel en hier dankbaar voor zijn. Het staat iedereen vrij om het met mijn wereldvisie oneens te zijn, dit stuk buiten beschouwing te laten en te focussen op de recepten en de plaatjes.

De titel van het boek is 'Achter de Koezen'. In het Gronings betekent dit dat je iets op hebt. 'Ik huif nog gain gebak, ik heb net n bòrd stamppot achter de koezen.' In het Nederlands krijg je iets 'vóór de kiezen' als je wordt geconfronteerd met een lastige situatie. In die context verwijst 'áchter de kiezen' naar het feit dat de lastige situatie al is geweest. Ons voedsel heeft namelijk, voordat het op het bord terecht komt, een hele reis afgelegd. Planten zijn gegroeid door de zon, de voedingsstoffen en micro-organismes in de grond, dieren hebben geleefd en zijn gestorven voor ons, boeren hebben hard gewerkt om de planten en dieren te verzorgen, het is vervoerd, verwerkt, verkocht, bereid, etc. Daarnaast heeft ook een lokale keuken een hele geschiedenis, want veel traditionele keukens zijn ontstaan doordat mensen in eerdere tijden hebben moeten leren leven met de zware omstandigheden waarin ze zich bevonden en wij bouwen voort op de wereld die eerdere generaties met al hun lief en leed voor ons hebben gebouwd.'

Uitgever Carola van der Burch-Linde:

Boek 'Achter de koezen' leuk voor in het kerstpakket

De uitgave van het boek 'Achter de koezen' van Niek Berendsen is voorzien voor half november 2022 en dat moment is niet toevallig. Voor uitgever Carola van der Burch-Linde is dit boek vol Groningse recepten ideaal voor een kerstpakket. De redactie had een kort vraaggesprek met haar.

Hoe kwam je met Niek in contact?

'Deze schrijver is als het ware een erfenis van Martin [Scholma – red.] Vlak voor zijn overlijden in 2020 gaf hij mij een doos met projecten. Ik heb met hem afgesproken deze projecten uit te voeren. Eén daarvan was het boek van Niek.'

Wat is de rol van een uitgever?

'Ik lees altijd eerst het manuscript en ga aan de hand daarvan na of het past binnen ons boekenfonds. Dit fonds is in de jaren 1978/1979 ingesteld en bevat inmiddels meer dan 600 titels van cultuurhistorische boeken uit de noordelijke provincies. Als ik een boek kansrijk acht, ga ik ermee naar mijn collega Myriam Tielman, financieel manager bij Scholma. Ik maak een begroting en doe ook een voorstel voor de prijs van het boek en samen met haar bekijk ik de (financiële) risico's van de uitgave. Als een boek niet in het fonds past maar de schrijver wil het per se uitgeven, dan kan het bijvoorbeeld via voorintekening of door zelf voor de financiering te zorgen.'

Wat vind je aantrekkelijk aan het boek van Niek?

'Niek had het boek al vormgegeven met voor elk seizoen een bepaalde kleur. Het ziet er toegankelijk uit met foto's, achtergrondverhalen, ingrediënten en natuurlijk de bereiding.

Wat me aanspreekt is, dat Niek verschillende Groninger ondernemers van streekproducten, als de bekende klassieker Groninger mosterdsoep, nagelkaas uit Winsum, Groninger koek uit Bierum, bezocht. Maar ook het recept van zijn oma voor snert staat in het boek. De meeste foto's in het boek zijn door Niek gemaakt.'

'Achter de Koezen: klassieke en moderne recepten uit de provincie Groningen' verschijnt eind november bij Uitgeverij Profiel in een hardcover uitvoering en zeer rijk geïllustreerd. U kunt zich intekenen voor de prijs van € 35,00 via www.profiel.nl of via onderstaande link: www.profiel.nl/product/achter-de-koezen/

Het boek bevat meer dan 100 Groningse recepten en is opgebouwd per seizoen, herkenbaar aan de kleuren. Elk gerecht heeft een nummer, die begint met een letter van het seizoen, te zien in het blokje aan de zijkant. Onder het blokje staan 3 categorieën: seizoen (lente, zomer, herfst, winter, seizoens-onafhankelijk), soort gerecht (voorgerecht, hoofdgerecht, nagerecht, bijgerecht/ingrediënt, koek & banket, drank) en ingrediënt (vlees, gevogelte, vis & zeevruchten, vegetarisch).

Na de algemene informatie over de provincie, de lokale keuken en actuele thema's, wordt je door het jaar heen geleid met seizoens-recepten, beginnend bij de lente, alsof we leven in het Groningen van de jaren '50/'60 met een eigen moestuin, en kruideniers, bakkers en slagers in het dorp, maar met de mogelijkheden, welvaart en voedseltrends van tegenwoordig. Verder worden bepaalde tradities en ingrediënten uitgelicht in de betreffende tijd van het jaar.

Kristallnachtherdenking met holocaustoverlevende Albrecht Weinberg

6 november 2022, 14:00 uur
Synagoge Groningen

De Kristallnachtherdenkingslezing in Groningen wordt dit jaar gehouden door de 97-jarige holocaustoverlevende Albrecht Weinberg uit Leer (Duitsland). Aan de lezing gaat de gebruikelijke stille tocht vooraf, dit jaar van het Harmonieplein naar de synagoge aan de Folkingestraat waar de lezing wordt gehouden. Naast de lezing van Weinberg treedt het Balkankoor Turmac op en dragen leerlingen van het Werkman Stadslyceum zelfgemaakte gedichten over de Kristallnacht voor.

De lezing wordt dit jaar in tegenstelling tot voorgaande jaren gehouden in de vorm van een interview omdat Albrecht Weinberg door zijn zeer hoge leeftijd over een zeer beperkt gezichtsvermogen beschikt. Hij wordt geïnterviewd door dr. Peter Groenewold, voormalig docent Duitslandstudies aan de Rijksuniversiteit Groningen. Bijzonder is dat Groenewold geboren en opgegroeid is in Weinbergs woonplaats Leer.

Reserveren en meer informatie: www.synagogegroningen.nl/post/kristallnachtherdenking-met-holocaustoverlevende-albrecht-weinberg

Bob Houwenlezing

18 november, 20:00-22:00 uur, inloop vanaf 19:30 uur, Hal Groninger Archieven Groningen

Sprekers op de zesde Bob Houwenlezing zijn Maarten Duijvendak en Stefan van der Poel. Zij vertellen over Joods vastgoed, rechtsherstel en herinneringscultuur in Groningen gedurende en na de Tweede Wereldoorlog. Meer info en programma: www.ovcg.nl/agenda/bob-houwenlezing-en-boekpresentatie-2022-copy/

Tentoonstelling 'Groninger Veenkoloniën verenigt u'

tot en met 27 november 2022
Veenkoloniaal Museum Veendam

In de Veenkoloniën zijn talloze verenigingen te vinden. Sommige zijn zelfs al meer dan 100 jaar oud. In samenwerking met Theater vanBeresteyn, Grand Theatre en Noorderlicht te Groningen en verenigingen in de regio zijn er diverse activiteiten tot stand gekomen. Het museum presenteert oude posters van verenigingen in combinatie met recente foto's. Meer info: www.veenkoloniaalmuseum.nl/

Tentoonstelling 'GRAFIEK WERKT. Keuze uit de collectie van PostNL

tot en met 18 december
GRID Grafisch Museum Groningen

Bij de PTT, later PostNL, hadden medewerkers 'recht op kunst'. In kantoren, gangen, bedrijfskantines en sorteerhallen hing – en hangt nog steeds – werk van moderne en hedendaagse kunstenaars. Om de vele werkplekken door heel Nederland van kunst te voorzien lag het voor de hand om werk in oplage in de bedrijfscollectie op te nemen. Grafiek dus!

Een scala aan druktechnieken is in de collectie van PostNL vertegenwoordigd: hoogdruk, diepdruk, vlakdruk, doordruk en bijzondere combinaties en experimenten. GRID toont ruim 80 grafische werken van 45 nationale en internationale kunstenaars. Met werk van onder meer Pierre Alechinsky, Marlène Dumas, Charlotte Mutsaers en Ben Vautier.

Paard. Bok. Brug & Ringen. Tentoonstelling over bewegingsonderwijs

tot begin 2023
Openluchtmuseum Het Hoogeland Warffum

In de tentoonstelling 'Paard. Bok. Brug & Ringen' staat de geschiedenis van de gymles in het lager- en voortgezet onderwijs centraal. De aanleiding voor de expositie was de aanwezigheid van twee rijks-monumentale gymzalen in Warffum; de zaal voor het lager onderwijs waarin nu Het Auditorium van Museumcafé Het Spijslokaal is gevestigd en de gymzaal van de Rijks HBS. Het thema heeft een hoge actualiteitswaarde, want evenals 120 jaar geleden, zijn gymlessen nu opnieuw onderwerp van discussie, met name in het basisonderwijs.

Tentoonstelling 'Net naakt'; 10 jaar QuasiRealisten

tot en met 8 januari 2023
Museum Stad Appingedam

'Net naakt', is een jubileumtentoonstelling van

de QuasiRealisten: een groep kunstenaars die tien jaar geleden is ontstaan na een expositie in Museum Stad Appingedam.
De tien deelnemende kunstenaars zijn Rein Pol, Jan van Loon, Wouter Berns, Hans Hage, Fokko Rijkens, Jannes Kleiker, Klaas Koops, Cindy Sprokel, Tom Hageman en Mark Lisser. Bekende namen in het noorden: velen van hen hebben een band met de noordelijke realisten en/of met de Klassieke Academie in Groningen. Hun werk is een knipoog naar het helemaal realistische werk, vaak met een surrealistische inslag.
Zo is ook het thema van deze expositie 'Net naakt' een verwijzing naar 'quasirealistisch' en het kan ook uitgelegd worden als 'netjes naakt'. Het naakt is natuurlijk een klassiek thema in de beeldende kunst: wie kent niet de Venus van Milo. Naakt is in de kunst iets anders dan 'bloot': daar kan iedereen zich wat bij voorstellen. Veel kunstenaars tekenen of schilderen naar levend naaktmodel en wie kijkt er nou niet graag naar een mooi naakt? De tien kunstenaars hebben hun eigen interpretatie aan het thema gegeven, met een heel gevarieerd resultaat.

Tentoonstelling 'Groningens welvaart. Van snabbe tot coaster'

tot en met 8 januari 2023
Museum aan de A Groningen
Groningen heeft een groot deel van zijn welvaart te danken aan de scheepvaart. Die ontwikkelde zich van de turfvaart in de 17e eeuw tot de vrachtvaart in de 19e en 20e eeuw. Groningse schepen trotseerden de wereldzeeën en doen dat tegenwoordig nog steeds.

Tentoonstelling 'Hollandmania', keukentextiel uit Riga.

11 november 2022 tot en met 12 februari 2023
Veenkoloniaal Museum Veendam
In deze tentoonstelling staat keukentextiel uit het Jugendstil Museum in Riga centraal aangevuld met tegels met Nederlandse motieven. In de periode 1898 tot aan de jaren twintig was keukentextiel met Nederlandse motieven enorm populair in de appartementen van de bruisende stad Riga. In de hal van het appartementengebouw waar het Jugendstilmuseum is ondergebracht zien we zelfs muurschilderingen met Hollandse motieven. Zeilschepen, koeien en natuurlijk molens sieren de entree. Waarom waren deze motieven rond 1900 zo populair?

Tentoonstelling Rein Pol

tot en met 26 februari 2022
Fraeylemaborg Slochteren
Wie weet nog wat een Blauwe Engel is? Vanaf 15 oktober is bij de Fraeylemaborg een tentoonstelling te zien met schilderijen van Rein Pol (Groningen 1949). Bij veel mensen is hij bekend geworden door zijn schilderijen van de Blauwe Engel. Dit was een dieseltrein van de NS met een opvallende blauwe kleur en aan de voorkant een logo met twee vleugels. Later werden deze treinen rood geschilderd, maar ze hielden hun oude bijnaam. Pol schilderde deze karakteristieke trein in allerlei seizoenen en landschappen. De kunstenaar heeft naast de Blauwe Engel gevarieerde onderwerpen gekozen en schiep een boeiend en gevarieerd oeuvre. Hij schilderde stillevens, landschappen, bomen, planten, muziekinstrumenten, dieren en (zelf)portretten. In de tentoonstelling is ook de 'Pollegorie' te zien, een imposant manshoog veelluik uit 2009, met verhalen uit Pol's verleden, heden en toekomst. Het is een zes meter brede hommage aan het Noordelijk Realisme met familie, vrienden en veel bekenden uit de kunstwereld.

Tentoonstelling 'Verstild Bezit – Het Depot Belicht'

een selectie van stillevens en beelden van verstilling uit de eigen collectie
11 november 2022 tot en met 5 maart 2023
Museum De Buitenplaats Eelde

De tentoonstelling brengt kunstwerken onder de aandacht die lang onopgemerkt in het depot zijn gebleven. Het is voor het eerst sinds tijden dat een groot deel van deze werken aan het licht wordt gebracht.
Het stilleven blijft een van de meest geliefde thema's onder kunstenaars. Met een eeuwenlange geschiedenis die haar oorsprong vindt in de Romeinse Oudheid, is het geen wonder dat het genre van het stilleven inmiddels vele verschillende vormen kent.
Een keuze van ruim 70 werken in Museum De Buitenplaats laat zien dat deze veelzijdigheid ook voor het moderne stilleven opgaat. Door traditionele stillevens, verstilde portretten, en zelfs vervreemdende blikken op de werkelijkheid samen te brengen, benadrukt de tentoonstelling de uitzonderlijke diversiteit tussen beelden vervuld van stilte.

Tentoonstelling 'Op reis met Anton Pieck'

tot en met 5 maart 2023
Borg en Nationaal Rijtuigmuseum Nienoord

In Borg en Nationaal Rijtuigmuseum Nienoord is een wintertentoonstelling te zien met werk van Anton Pieck. Na 1 november alleen op vrijdag-, zaterdag- en zondagmiddag of op afspraak te bezichtigen. De expositie is een coproductie met het Anton Pieck Museum in Hattem. Meer info: www.museumnienoord.nl/

Tentoonstelling 'Een vleug Jugendstil in Oost-Groningen'

11 december tot en met 2 april 2023
Veenkoloniaal Museum Veendam

Na 1900 werden in Nederland ook op het platteland steeds vaker woningen gebouwd met Jugendstil-elementen. De in 1903 in de stad Groningen gehouden tentoonstelling voor Nederlandse Kunst & Nijverheid zorgde in het noorden voor een doorbraak. In het noorden staan ook op het platteland relatief veel Jugendstil-panden. Het museum presenteert op zaal naast een top 20 aan gebouwen, ook (voorbeeld) boeken-, interieur- en decoratiestukken.

Tentoonstelling 'De trein van Lego'

tot en met 3 september 2023
Noord-Nederlands Trein & Tram Museum Zuidbroek

De zeer kindvriendelijke expositie geeft een goed beeld van de geschiedenis van het bekende felgekleurde bouwblokje uit Denemarken. Drie hoofdthema's nemen de bezoekers mee in de geschiedenis van Lego. Daarnaast zijn er portretten van een aantal particuliere bouwers te zien. Ook rijdt een aantal treinen en kan er naar hartenlust zelf worden gebouwd.

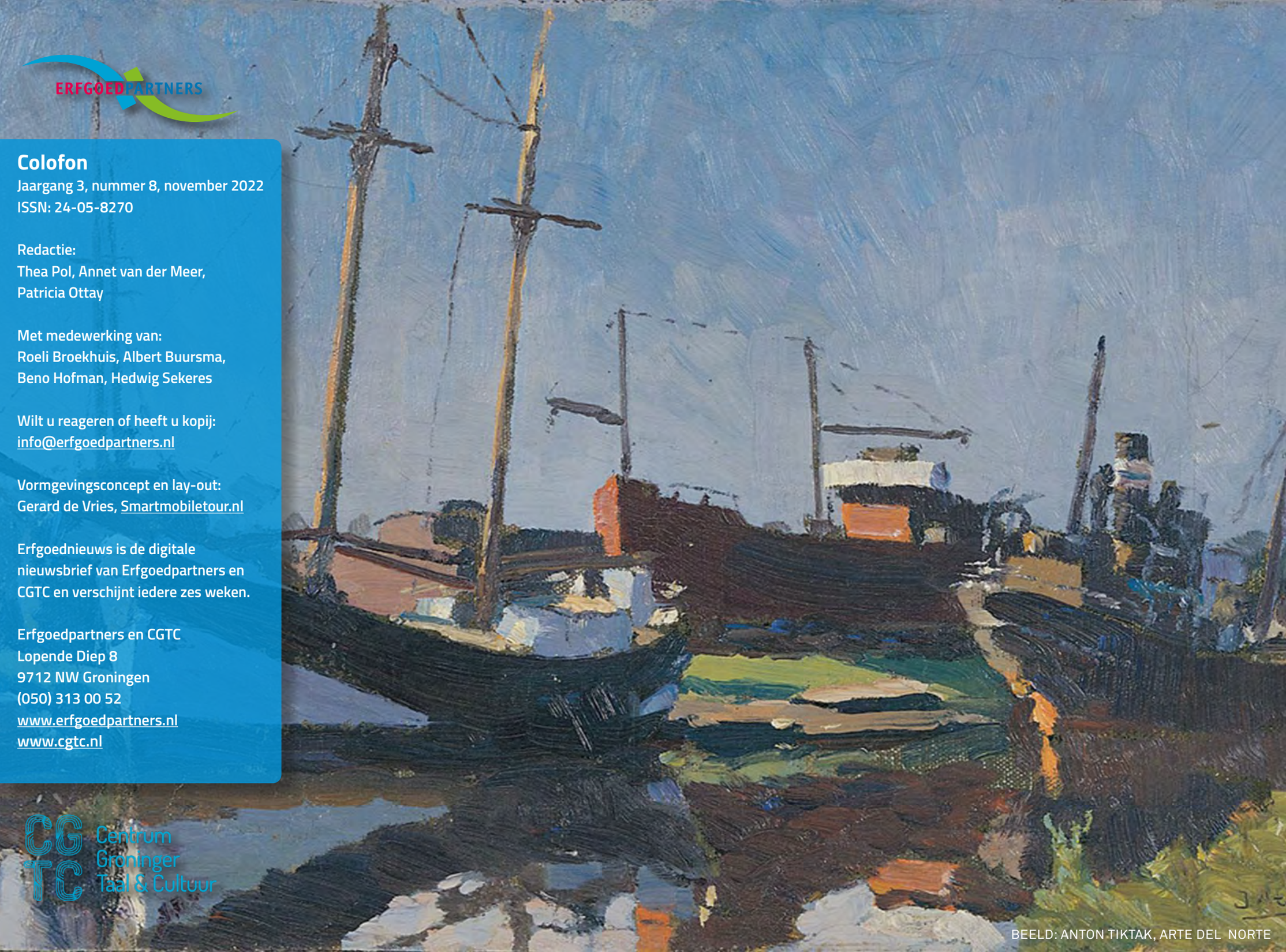

ERFGOEDPARTNERS

Colofon

Jaargang 3, nummer 8, november 2022
ISSN: 24-05-8270

Redactie:
Thea Pol, Annet van der Meer,
Patricia Ottay

Met medewerking van:
Roeli Broekhuis, Albert Buursma,
Beno Hofman, Hedwig Sekeres

Wilt u reageren of heeft u kopij:
info@erfgoedpartners.nl

Vormgevingsconcept en lay-out:
Gerard de Vries, Smartmobiletour.nl

Erfgoednieuws is de digitale nieuwsbrief van Erfgoedpartners en CGTC en verschijnt iedere zes weken.

Erfgoedpartners en CGTC
Lopende Diep 8
9712 NW Groningen
(050) 313 00 52
www.erfgoedpartners.nl
www.cgtc.nl

CG TC Centrum Groninger Taal & Cultuur

BEELD: ANTON TIKTAK, ARTE DEL NORTE